

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΟΝΤΙΑΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

I

Θεατρικά έργα, γραμμένα στη διάλεκτο του Πόντου και τυπωμένα χωριστά σε βιβλία, γνωρίζω τὰ ἑξῆς:

1. ΒΑΛΑΒΑΝΗ ΙΩΑΝΝΟΥ Γ., Είμαρμένης παίγνια, κωμωδία εἰς πέντε μέρη. Ἀθήνησι 1860. Σελ. ζ' + 66.

2. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Οἱ ἐρωτόληπτοι, κωμωδία μονόπρακτος ἐν διαλέκτῳ ποντικῇ. Ἀθήνησι 1876.

3. ΦΟΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ Χ., Χύσε, τρίψε, πλύνε, [Πρὶν τὸ 1885].

4. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Οἱ κωδωνάτοι βρυκόλακες. [Μετὰ τὸ 1885].

5. ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Π., Σταῦρος καὶ Σταυρούλα, δράμα εἰς πράξεις ἕξ ἐν γλώσσῃ δημώδει τοῦ Πόντου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1904. Σελ. 73.

6. ΦΩΤΙΑΔΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, Ἡ προξενία. 1908.

7. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ἡ δολοφόνος. 1910.

8. ΤΟΠΧΑΡΑ ΓΙΑΝΚΟΥ ΛΑΜ., Ματσουκάτκον χαρά. 1910.

9. ΛΕΝΤΗ ΜΙΜΗ, [ΜΙΣΑΗΛΙΔΗ ΜΙΣΑΗΛ], Τοῦ Γουδουλᾶ ὁ κάστρον. Ἀθήνησι 1914.

10. ΦΩΤΙΑΔΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, Τὰ σκοτάδια ἢ ὁ Λαζάρουγας, εἰς πράξεις τρεῖς. Α' ἔκδοσις Βατοῦμ [;]. Β' ἔκδοσις Ἀθήνησι 1924. Σελ. 56.

11. ΚΤΕΝΙΔΟΥ ΦΙΛΩΝΟΣ, Ὁ ξενητέας, ποντιακὴ ἠθογραφία. Ἀθήνησι 1947. Σελ. 80.

12. ΜΟΥΡΑΤΧΑΝΙΔΗ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ, Τὸ τάμαν, τρίπρακτον δράμαν. Ἀθήνησι 1948. Σελ. 54. [Βιβλιοθήκη «Ποντιακὴ Λογοτεχνία», ἀριθ. 1].

13. ΞΕΝΙΤΑ ΞΕΝΟΥ, Ὁ Ἀκρίτας, ἱστορικὸν δράμα ἐν πέντε μέρη καὶ μίαν εἰκόνα. Ἀθήνησι 1949. Σελ. 119. [Βιβλιοθήκη «Ποντιακὴ Λογοτεχνία», ἀριθ. 2].

14. [ΠΑΥΛΙΔΟΥ Σ.], Κρίμαν, δράμα εἰς 3 πράξεις.

✱

Ἀπαραίτητα γιὰ τὶς ἀναγραφὰς αὐτὰς εἶναι τὰ ἐπόμενα σχόλια:

1. Ὁ Κερασούντιος Ἰωάννης Γ. Βαλαβάνης πρέπει νὰ θεωρηθῆι ὁ πατέρας τοῦ ποντιακοῦ θεάτρου, γιὰ τὸ πούθενά δὲν ἀναφέρεται κανένας πρὸ παλιός, ὅσο τουλάχιστο ξέρω, πού νὰ ἔγραψε θέατρο ἐν τῇ διάλεκτῳ τοῦ Πόντου. Ἡ κωμωδία του, ἐν στίχῳ, συνοδεύεται μὲ πρόλογο γιὰ τὴ λαογραφία μας, μὲ διάφορες ὑποσημειώσεις καὶ μὲ ἕνα μικρὸ λεξιλόγιον. Ἐχω ἔτοιμῃ μίαν νέα τῆς ἔκδοσις ἐν τῇ σειρά τῆς βιβλιοθήκης «Ποντιακὴ Λογοτεχνία», μὲ μίαν ἐκτενῆ μελέτη γιὰ τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ μεγάλου ἀνδρός. Ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ γιὰ τὴν ὥρην νὰ ἴδῃ τὸ ἄρθρον τοῦ Α. Α. Π[ΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ], Ἰωάννης Βαλαβάνης (Ἀρχεῖον Πόντου, III, 1931, 230 — 232).

2. Γιὰ τὸν Κωνσταντινίδην καὶ τὸ ἔργον του δὲν ξέρω τίποτε ἀπολύτως. Τὴ σημείωσις γιὰ τὸ μονόπρακτόν του τὴν παίρνω ἀπὸ τὸ βιβλίον

τοῦ Γερμανοῦ GUSTAN MEYER, Neugriechische Studien, I, 91, Wien 1894. Ὁ Meyer δὲν λέει τίποτε καὶ δὲν ἀναφέρει οὔτε τὸ μικρὸν τοῦ ὀνόματι.

3 καὶ 4. Περὶ Φοινικοπούλου δὲ γράφτηκε πούθενά τὸ παραμικρὸν βιογραφικόν. Τὸ περιοδικὸν τῆς Τραπεζούντας «Ἀστὴρ τοῦ Πόντου», I, 1885, 619, δημοσιεύοντας μίαν ἀγγελίαν τοῦ γιὰ τὴν ἔκδοσιν ἑνὸς δράματός του ἐν πέντε πράξεσιν, μὲ τίτλον «Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἦτοι Ἀρετὴ καὶ Κακία», συμπλήρωσε τότε μὲ τὰ ἑξῆς: «Δημοσιεύοντες τὴν ἀνωτέρω ἀγγελίαν τοῦ κ. Ἐλευθερίου Φοινικοπούλου, ὁ ὁποῖος εἶναι γνωστὸς εἰς τὸ ἡμέτερον κοινὸν καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως δύο κωμωδιῶν αὐτοῦ, τῆς μὲν ἐπιγραφομένης «Χύσε, τρίψε, πλύνε», τῆς δὲ «Ὁ φοβερὸς μάντις Γιαράρης», πιστεύομεν, ὅτι θέλει ἐπιτύχει τῆς ἀπαιτουμένης συνδρομῆς καὶ ὑποστηρίξεως, πρὸς ἔκδοσιν καὶ τοῦ παρόντος ἔργου αὐτοῦ». Γιὰ τὸ «Χύσε, τρίψε, πλύνε», πού σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω εἶναι κωμωδία, ὁ βιβλιογράφος καὶ λαογράφος Χρυσόστομος Μυρίδης κὶ ὁ θιασάρχης Νίκος Σπανίδης μοῦ ἀνακοίνωσαν πὺς εἶναι γραμμένον ποντιακά. Γιὰ τὸ «Φοβερὸν μάντι Γιαράρη» δὲν ἔμοθα τίποτε· οὔτε καὶ γιὰ τοὺς «Δύο ἀδελφοὺς» — πού δὲν ξέρω κὶ ἂν τυπωθήκεν τελικὰ γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὰ περιλαβαίνω ἐν τῇ ἀναγραφῇ. Γιὰ τοὺς «Βρυκόλακες», μὲ τὴν βεβαίωσιν πὺς τυπωθήκεν μεταξὺ 1885 καὶ 1890, μοῦ ἀνακοίνωσε πὺς εἶναι γραμμένον ποντιακά ὁ λόγιος γιαντὸς Παναγιώτης Τζουλιάνης. Ὅπως βλέπομεν, ὁ Φοινικόπουλος ἐργάστηκε καμπόσο γιὰ τὸ θέατρο ἐν τῷ Πόντῳ. Καλὸ λοιπὸν εἶναι ν' ἀποθησαυρισθῆι κ' ἡ παραπάνω σχετικὴ μ' αὐτὸν εἰδησις, πού βρίσκεται ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς Τραπεζούντας «Εὐξείνιος Πόντος», I, 1880, 59 — 60: «Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ παρέλθωμεν ἐν σιγῇ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ γενικὴν ἀγαλλίασιν, ἣν ἠσθάνθη ἅπαν τὸ ἀκροατήριον [στὶς ἐξετάσεις τοῦ παιδαγωγείου ἀρρένων Τραπεζούντας], διὰ τὴν παράστασιν τοῦ Φιντίου καὶ Δάμωνος καὶ δύο ἄλλων κωμωδιῶν, ἃς ἔδωκαν μικροὶ τὸ δέμας αὐτοχειροτόνητοι ἠθοποιοί, τῶν ὁποίων ἡ ἀσκήσις ὀφείλεται εἰς τὸν ἀκάματον καὶ εἰδικὸν εἰς τὰ τοιαῦτα Ἑλ. Φοινικόπουλον». Τίνος ἦτανε τάχα τ' ἀναφερόμενα ἔργα;

5. Ὁ Φιλίππιδης εἶναι ἀπ' τὴν Οἰνὴν καὶ τὸ «Σταῦρος καὶ Σταυρούλα» εἶναι γραμμένον ἐν τῷ ἰδίῳ τῷ Κατίκιῳ τῆς Ἀμισοῦ. Πρὶν ἀπὸ πολλὰ — πολλὰ χρόνια διάβασα καὶ μίαν κωμωδίαν του, γραμμένην ἐν τῷ ἰδίῳ τῷ Οἰνῳ. Μὰ δὲ θυμοῦμαι οὔτε τίτλον, οὔτε πού τυπώθηκε, οὔτε τίποτε.

6, 7 καὶ 10. Γιὰ τὸ σπουδαιότατον Γεώργιον Φωτιάδην πρέπει νὰ γραφῆι πλατεῖα μελέτη. Τὶς σημειώσεις γιὰ τὴν «Προξενία» καὶ τὴν «Δολοφόνον» τὶς παίρνω ἀπὸ τὴν διατριβὴν τοῦ ἄγγλου R. M. DAWKINS, The pontic dialect of modern greek in Asia Minor and Russia (Philological Society's Transactions, 1937 42). Ὁ Dawkins τὰ λέει καὶ τὰ δύο κωμωδίας καὶ δὲν ἀναφέρει τόπον τῆς ἔκδοσις. Πρέπει ὅμως νὰ δεχθῶμεν καὶ γι' αὐτὰ τὴν Ρωσίαν, πρᾶγμα πού

έξηγει καὶ τῆ φωνητικὴ τους ὀρθογραφία. «Μεταχειρίζεται — λέει ὁ Dawkins — μόνο τὴν ὀξεία καὶ πετάει τὸ ω καὶ τὸ η, βάνοντας ἰ γιὰ ὄλα τ' ἀκουόμενα ἰ». Ἐνδιαφέρον εἶναι νὰ σημειώσω ἀκόμη καὶ τούτα : πῶς ἡ β' ἔκδοσις τῶν «Σκοταδιῶν» εἶναι κι' αὐτὴ μὲ ὀρθογραφία φωνητικὴ καὶ πῶς ἔχω διαβάσει τὴν «Προξενία» σ' ἓνα κακογραμμένο ἀντίγραφο μὲ ὀρθογραφία ἱστορικὴ — «Ἰ προξενία», «Ἡ προξενία».

8. Γιὰ τὸ Γιάνκο Λαμ. Τοπχαρά δὲν ξέρω τίποτε. Ὁ DAWKINS, Notes on the study of the modern greek of Pontus (Byzant'ion, VI, 1931, 393), τὸ «Ματσουκάτκον χαρά» τὸ λέει «κωμωδία τῆς ὑπαίθρου». Δὲν ξέρω ποιά σχέση μπορεῖ νὰ ὑπάρχει μεταξύ τοῦ συγγραφέα μας καὶ τοῦ Κ. ΤΟΠΧΑΡΑ, πού, κατὰ τὸ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟ ΜΥΡΙΔΗ, Συμβολὴ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τοῦ Πόντου (Ἀρχεῖον Πόντου, Χ, 1940, 164), ἔγραψε τὸ βιβλίον «Ἰ γραμματικὴ τι ρομεικο τι ποντικὴ τι γλωσσας». Καὶ ἡ «Χαρά» εἶναι μὲ ὀρθογραφία φωνητικὴ — σχεδὸν ὄλα τὰ λογοτεχνικὰ τῆς Ρωσίας εἰν' ἔτσι τυπωμένα καὶ τὸ ἀξιοσημείωτο εἶναι πῶς αὐτὸ γίνεται καὶ πρὶν τὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1917.

9. «Τραγωδία σὲ στίχους» λέει ὁ DAWKINS, ὅπου πρὶν, τὸ ἔργο τοῦ Μίμη Λέντη. Καὶ λέει πῶς τὸ Μίμη Λέντης εἶναι ψευδώνυμο, ἀλλὰ δὲ θάνει καὶ τὸ ἀληθινὸ ὄνομα. Κατ' ἀνακοίνωσι τοῦ λογογράφου καὶ λογοτέχνη Γ. Ζερζελίδη πρόκειται γιὰ τὸ Μισαήλ Μισαηλίδη.

11, 12 καὶ 13. Οἱ τρεῖς αὐτὲς ἐκδόσεις εἶναι καμωμένες τελευταῖα κι' εἶναι γνωστὰ τὰ καθέκαστά τους.

14. Ὁ Σ. Παυλίδης μπαίνει μὲ ἀγκύλες, γιὰ τὸ ἀντίτυπο τοῦ ἔργου του πού διάβασα εἶναι ἀκέφαλο καὶ κολοβὸ καὶ μὲ ἄλλα χάσματα. Δὲν ὑπάρχει οὔτε τόπος, οὔτε χρόνος τῆς ἔκδοσις, γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἀναγράφω στὴ σειρά τελευταῖο. Τὸ ὄνομα μου τ' ἀνακοίνωσαν ὁ ἠθοποιὸς Κώστας Καλλίδης κι' ὁ θιασάρχης Νίκος Σπανίδης. Καὶ δὲν πρέπει νὰ παραλείψω καὶ τούτο : στὴν «Προξενία» τοῦ Φωτιάδη, τὸ «Τάμαν» τοῦ Μουρατχανίδη καὶ τὸ «Κρίμαν» τοῦ Παυλίδη, μέσ' ἀπ' αὐτὰ πού ξέρω, εἶναι γραμμένα ποντιακὰ ὡς καὶ τὰ περιεχόμενα τῶν παρενθέσεων, ὅπου ἡ περιγραφή τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν σχημάτων τῶν προσώπων — Φωτιάδης : «Παναίλα (εὐρίκ' τῆ γραβάταν κι' ὑπλῶνει ἀτο τὸν Ἄντρέαν)». Μουρατχανίδης : «Μουχτάρς (μαῖταπλαεὺ' τῆ δουλείαν)». Παυλίδης : «Λευτέρτς (ἀνοί' τὸ τολάπ' κ' ἐβγάλ' τὸ ρακὶν μὲ τὸ ποτήρ')». Καὶ στὸ τέλος κάθε πράξις : «ρούζ' τὸ τσερτσέφ'» = πέφτει ἡ αὐλαία !

Παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστη νὰ προσέξει τί λογιῆς πράματα κι' ἀπὸ πόσες μεριῆς εἶναι μαζεμένα τὰ παραπάνω. Δὲν θ' ὀρνηθεῖ κανεὶς τὴν τερπνὴ τους ἀξία—μά, παρ' ὄλ' αὐτά, εἶναι τόσο λίγα. Ἀνάγκη λοιπόν, ἂν ἔχει καὶ τὴν παραμικρὴ πληροφορία σχετικὰ μ' ὅτιδῆποτε θεατρικὸ τοῦ Πόντου, νὰ θελήσει νὰ μοῦ ἀνακοινώσει. Βιβλία, ἄρθρα, φωτογραφίες, ὅ,τιδῆποτε. Θ' ἀποθησαυριστοῦν καὶ θὰ τοῦ ἐπιστραφοῦν ἀμέσως, μὲ τὶς θερμότερες εὐχαριστίες γιὰ τὴ συμβολὴ του στὴ συναγωγή τῆς ὕλης τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ κεφαλαίου τῆς ζωῆς τοῦ Πόντου.

Ι. Τ. ΠΑΜΠΟΥΚΗΣ